Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
http://dare.uva.nl/document/73283

File ID	73283
Filename	XII ÉCONOMIE DIVINE (vastentijd 1842)

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type	Dissertation
Title	De schaduw van de jezuiet. Een pathologie van de Franse publieke opinie tijdens de schoolstrijd van 1841-1845
Author	L.J.M. van der Heijden
Faculty	Faculty of Humanities
Year	2004
Pages	1072

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:
http://dare.uva.nl/record/129087

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other then for strictly personal, individual use.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (http://dare.uva.nl)

XII *ÉCONOMIE DIVINE* (vastentijd 1842)

Als een rots in de branding biedt de jezuïet Ravignan het hoofd aan de dwaalleraren van de lichtstad; hij kan het niet aanzien dat zelfs de theologische term economie wordt gesecularisseerd. Aan de prediker de taak de wereld te tonen wat de ware economie is.

*

Veuillot hekelt de politieke economie[1] van Michel Chevalier, die God links laat liggen; Ravignan daarentegen maakt zijn toehoorders wegwijs in de *économie divine*. De prediker kiest een zinsnede uit Paulus' tweede brief aan de Corinthiërs: *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi*.[2] Hij parafraseert dit als volgt: "de mens wil niet de gevangene zijn van God; maar hij moet."[3] De mens kan zich slechts verheffen door "zich te vernederen onder het juk van het goddelijk gezag".[4]

De eerwaarde pater, die de katholieke studenten onder zijn hoede heeft, zet zich af tegen de dwaalleraren van zijn tijd.[5] Veel jongeren worden nu eens aangetrokken tot de ene pool, de Notre-Dame, dan weer tot de andere pool, het *Collège de France*.[6] Neem de boezemvrienden Paul Bataillard en Eugène Fromentin: zij ontmoeten elkaar tijdens een uitstapje van het *Institut catholique* naar Saint-Cloud.[7] In deze vrome vereniging leren studenten debatteren; roomse voormannen als Veuillot en Lacordaire komen hen daarbij helpen. De twee jongemannen verafgoden tegelijk Quinet[8] en volgen de colleges van Mickiewicz en Michelet. Fromentin wordt lid van de *Conférences de Saint Vincent-de-Paul*, de liefdadigheidsvereniging onder leiding van Ozanam; Bataillard belandt later bij *le National*.[9] Velen voelen zich heen en weer geslingerd. De *normalien* Pierre Olivaint is al eerder genoemd; die wordt uiteindelijk jezuïet. Het beeld doemt op van twee predikers, Ravignan en Lacordaire, versus twee bezielde geleerden, Michelet en Quinet, die touwtrekken om de harten van hun (gemeenschappelijke) toehoorders.

De jezuïet Ravignan legitimeert eerst zichzelf: onlangs is hij nog in de eeuwige stad geweest[10]; de Heilige Vader heeft hem gezegend. Met kennis van zaken weerlegt hij de moderne dwalingen: materialisme, rationalisme, *éclectisme*, socialisme en geschiedfilosofie worden stuk voor stuk teruggebracht tot reïncarnaties van ketterijen van de late oudheid, zoals het arianisme, het pelagianisme, het sabellianisme.[11] Hij ziet dit als een strijd van allen tegen één: de ene waarheid belaagd door duizend en één dwaalleren, die alsmaar op elkaar botsen en louter haat tegen de Verlosser gemeen hebben. De prediker waarschuwt zijn toehoorders voor de gevolgen in het onderwijs, waar deze dwaalleren welig tieren. Argeloze leerlingen raken vervuld van de rede, van de twijfel, van "de godsdienst van de toekomst", en wat komt daarvan? Oproer. Opnieuw wordt het geloof voorgehouden als waarborg voor recht en orde. Hij bestempelt de Kerk als een *pouvoir modérateur et sauveur*.[12]

De rij rijtuigen voor de Notre-Dame is eindeloos; de groten der aarde verdringen zich.[13] Ravignan houdt in de Paastijd ook nog drie retraites per dag, waarin hij de Geestelijke Oefeningen van Ignatius geeft; een retraite voor mannen, een voor vrouwen en een voor het volk, maar de laatste wordt afgelast. Hij mikt vooral op de bloem der natie. 87 "mannen van de wereld" bekeren zich, meldt hij de generaal.[14] Deze populariteit ontlokt cynische commentaren.

> "God is nu in de mode bij de jonge vrouwen van de grote wereld. Om hen te behagen, om hen het hof te maken, dient een jonge man de kerken af te lopen, de mis bij te wonen, de predikers te bewonderen, te raaskallen à la Lacordaire en Ravignan, vrijdags te vasten, te biecht en ter communie te gaan. Alleen op deze manier krijgt hij gedaan dat zij hem in de kerk een blik toewerpen en de rest volgt dan vanzelf. Godsvrucht is voor hen een matras."[15]

**

Ravignan hekelt het *éclectisme*: "in plaats van een keus te maken, haalt het *éclectisme* alles door elkaar; vandaag christelijk, morgen idealistisch, een andere keer pantheïstisch, vaak niets. Dit hoeft ons niet te verbazen. Alles draait om het onafhankelijke Ik, het absolute Ik."[16] Voor de attente toehoorder rijst het beeld op van het monumentale ego van de wijsgeer Cousin. Ook Michelet krijgt zijn vet. In zijn *cours* van 1841 had hij twijfel gekoppeld aan geloof.[17] De jezuïet spant zich in die te ontkoppelen; tegelijk lijdt hij onder de aanblik van zoveel verdoolden, daarom wil hij hen "de zekerheid van het geloof" schenken.[18] Waarop berust die? Op het Evangelie als onbevlekte historische bron. Aan de hand van Quinet fileert hij Strauss' *Leben Jesu*; hij herhaalt Quinets argument: als Jezus een mythe is, dan is elke andere historische figuur dat ook.

De rede, mits juist aangewend, brengt de mens ertoe te geloven. De rede geeft zich vrijwillig over en hecht geloof aan de openbaring, de onweerlegbare historische bron. Ook de mysteriën van het geloof druisen niet in tegen de rede, omdat de rede inziet dat zij niet alles kan bevatten. En wat is er eigenlijk redelijk aan de waan dat de mens alles kan bevatten? Het irrationele geloof in de rede, het rationalisme, is een "kleinzielige en armzalige opvatting, een bekrompen en laag idee van de mens en zijn waardigheid".[19] Wat het begrip van de rede te boven gaat -- de Drie-eenheid is het geijkte voorbeeld -- daar moet de rede van afblijven; daar past alleen geloof, "dat eens beloond zal worden door de aanschouwing der hemelen".[20]

Het zij duidelijk dat de *économie divine* geen ruimte laat voor twijfel. Handig gooit de prediker sceptici en zoekers op één hoop. Voor Michelet is twijfel de keerzijde van het geloof. Zelfs de Heiland twijfelt in de Hof van Olijven; *Saint Louis* twijfelt, en Savonarola, zoveel andere heiligen. Wie zijn wij dat wij daarboven verheven zijn? Quinet spreekt van een vruchtbare twijfel[21], analoog aan de omstreden theoloog Georg Hermes, die twijfel verheft tot hermeneutisch principe.[22] Ravignan ontkracht dit.[23]

> "Men treedt het geloof niet tegemoet met een absoluut *nee*; maar men geeft zich er ook niet aan over. Men prijst het wellicht, maar gelooft zelf niet, en men lijkt te blijven steken in een zeer hachelijke toestand: men berust in de twijfel. Verder gaat men niet: de twijfel is de staat van geest, die men met zichzelf en met de anderen overeenkomt. Messieurs, dat is geen leven, dat is sterven. Twijfel betekent de dood van de geest, die leeft van het licht der waarheid; immers twijfelen, dat is koorddansen in de duisternis."[24]

Hier gaat hij direct in tegen Michelets *cours* van 1841. Soms hangt de schaduw van de geschiedschrijver boven de prediker. Neem een stelling van Michelet, keer die om, en je vindt hem ergens terug bij Ravignan. In de zomer van 1841 eert de professor de zoekers van de 16e eeuw, die hij verheft boven de grote hervormers. Hij roemt Bernardino Ochino, gewezen generaal der kapucijnen, die het licht van Italië opgeeft om in het koude noorden "de goddelijke rede" te zoeken. Ochino en aanverwanten zijn ten volle mens omdat zij het oneindige zoeken. "Deze grote zoekers zijn onze voorlopers."[25]

Dit is het antwoord van de jezuïet: "eeuwige zoekers, die nooit vinden, die alsmaar blijven redeneren, om nooit tot een conclusie te hoeven komen."[26] Die schuiven de oplossing voor zich uit, vandaar hun gebazel

over "de godsdienst van de toekomst". Zij vergoddelijken de gewetensvrijheid en tegelijk -- en hiermee in tegenspraak -- "de Mensheid": God wordt vervangen door een idool.[27] Het christendom is niet goed genoeg voor hen; zij zoeken die te "transformeren". God laat hen aan hun lot over en de prediker spoort zijn toehoorders aan hetzelfde te doen. "Bewaar niet de dodelijke ziektekiem van de dwaling. Laat die (dwalingen) los, opdat U in de veilige haven kunt blijven met hem, die de weg, de waarheid en het leven is."[28]

NOTEN

1 Net zoals er een christelijke geschiedfilosofie komt, zo komt er ook in hetzelfde jaar (1842) een *Économie politique chrétienne*, van de hand van een legitimistische edelman, die begaan is met het lot van de armen, *le vicomte* Alban de Villeneuve-Bargemont.
Annales de philosophie chrétienne, 3e série, tome VI, n°33, 227 sq.
Met steun van Guizot en Duchâtel bemachtigt de edelman een zetel in de *Académie des sciences morales et politiques* (1845) ten koste van de econoom Léon Faucher, een goede bekende van het triumviraat van het *Collège de France*. Michelet voert tevergeefs campagne voor hem.
Jules Michelet, *Journal* tome I, édité par Paul Viallaneix, Paris 1959, 591, 592, 595, 596, 598, 599.
Over Villeneuve zie ook Jean-Baptiste Duroselle, *Les débuts du catholicisme social en France (1822-1870)*, Paris 1951.

2 2 Cor.X, 5: "dewijl wij... alle gedachte gevangen leiden tot de gehoorzaamheid van Christus."

3 *Révérend Père* Xavier de Ravignan S.J., *Conférences prêchées à Notre-Dame de Paris de 1837 à 1846*, 3e édition, Paris 1877 (1860), tome I, 380.

4 *Ibid.*I, 389.

5 *Ibid.*I, 373. Aan het eind van deze serie preken is hij er nog mee bezig. « Mon dessein est encore, Messieurs, de vous faire connaître la vérité par l'erreur.» *Ibid.*III, 241.

6 Katholieke studenten, de schoolstrijd in het algemeen, genieten niet de warme belangstelling van Caron, die een studie wijdt aan de studenten van de Restauratie en de Juli-monarchie. De toehoorders van het *Collège de France* en de Notre-Dame verdienen een nadere studie.
Jean-Claude Caron, *Générations romantiques. Les Étudiants de Paris et le Quartier Latin (1814-1851)*, Paris 1991.

7 Eugène Fromentin, *Lettres de jeunesse.* Biographie et notes par Pierre Blanchon, 4e édition, Paris 1909, 45. (Dit werk heeft Caron dan ook niet gezien.)

8 Als Quinet in Italië is, verteerd door liefdesverdriet, maakt Cornu een tekening van hem; de copie van Fromentin is bewaard gebleven. Die is weergegeven voor in de *Actes* van het colloquium te Clermont-Ferrand, aan Quinet gewijd. Fromentin tekent zijn zelfportret van 1843 naar dit model. Ook hij is getekend door liefdesverdriet. Een fraaie reproductie prijkt voor in de *Lettres de jeunesse*.

9 Over Paul Bataillard, die deel neemt aan de Februari-revolutie en aan de revolutie in Bukarest (juni 1848), zij aan zij met zijn Roemeense vrienden, zie Olimpiu Boïtos, « Paul Bataillard, un ami oublié d'Edgar Quinet » in *Revue d'histoire littéraire de France*, 39e année (1932), 204-235.

10 Ravignan preekt te Rome tijdens de Advent van 1841; hij schrijft: "de ambassadeur, Latour-Maubourg, was zo hoffelijk om een van zijn rijtuigen te sturen om me van de *Gesù* naar de *San Luigi dei Francesi* te brengen en na de preek weer terug."
R.P. Armand de Ponlevoy S.J., *Vie du Révérend Père Xavier de Ravignan*, Paris 1860, 236.

11 Met de pelagianen, die de goddelijke genade loochenen, berispt hij tegelijk Michelet, die een lans breekt voor Pelagius, de belicharning van de Keltische vrijheidsdrang (*Histoire de France* tome I).
Jules Michelet, *Œuvres complètes*, tome IV, éditées par Paul Viallaneix, Paris 1974, 170-171.
Met de arianen berispt hij tegelijk Cousin. De prediker stelt dat de heresiarch Arius een platonistische versie van de drie-eenheid wil invoeren. Hij beijvert zich om de kloof tussen Plato en Christus zo groot mogelijk voor te stellen. Uit de amalgamatie van platonisme en christendom komen allerlei dwalingen voort. Beter is het zich verre te houden van de Griekse wijsgeer. Ook later zal hij Plato aanvallen. Met de sabellianen, die de drie personen louter als aspecten van de ene God zien, berispt hij Leroux, die in alle culturen *trinités* naspeurt en op één hoop gooit, zonder een juist begrip van de orthodoxe Drie-eenheid.
Ravignan, *Conférences* I, 385, II, 194-195, 197-198, 200-208.

12 *Ibid.*I, 431.

13 Bij Ravignans tweede *conférence* (20.2.1842) zijn aanwezig Mgr Affre en Mgr Guibert, de aanstaande bisschop van Viviers, later aartsbisschop van Parijs. Ook aanwezig zijn Dupin, vooraanstaand *député*, en Salvandy, ex-minister van onderwijs. (*L'Univers*, 24 février 1842.)
Bij de vierde *conférence* (6.3.1842) zitten naast de aartsbisschop de internuntius, de ambassadeur van Piemont en diverse *députés* en *Pairs de France*. Ook naast hem zitten Sauzet, voorzitter van de *Chambre des députés*, Rambuteau, *préfet de la Seine*, en graaf Mellerio, *conseiller intime de*

*Sa Majesté l'Empereur d'Autriche. Ibid.*9-3-1842.

14 Ponlevoy *op.cit.*209.

15 Victor Hugo, *Choses vues. Souvenirs, journaux, cahiers 1830-1846*, édition établie, présentée et annotée par Hubert Juin, Paris 1972, *mai 1842*. Een andere *immortel*, Mérimée, heeft het jaar erop een gelijksoortig commentaar. (Prosper Mérimée, *Correspondance générale*, éditée par Maurice Parturier, tome III, Paris 1943, 362, 370-371.)

16 Ravignan, *op.cit.*I, 384.

17 Het drie na laatste college van 1841 wijdt Michelet aan *la doute et la foi*; het twee na laatste aan *ceux qui cherchent la foi*. Michelet, *Cours* I, 453-460.

18 Ravignan, *op.cit.*I, 417.

19 *Ibid.*II, 25.
« Votre science est toute négative; ce que vous savez n'est rien; ce que vous ignorez est infini.» *Ibid.*II, 13.
De prediker schildert een beeld van de wetenschappers van zijn tijd: vakidioten (*monomanes*), die buiten hun eigen terrein onbenullen zijn, net kinderen. *Ibid.*III, 211.

20 Deze ronde zinspeelt hij twee maal op hemelse visioenen. *Ibid.*I, 400, II, 26.
Ziehier Ravignans credo aan de hand van de dwaling: "Pelagius bande het bovennatuurlijke uit het hart van de mens en uit hart van de economie van de verlossing... Het naturalisme is niets dan een uitbreiding van het pelagianisme... De ware en uiteindelijke bestemming van de mens schuilt in de innerlijke en bovennatuurlijke aanschouwing van God... Is dit wezenlijk geloofspunt van de bovennatuurlijke staat, en daarmee de huidige staat van de mens, eenmaal erkend, dan volgt de rest van zelf... Dit dogma grondvest de hele economie van het christendom."
*Ibid.*395, 397-398.

21 Edgar Quinet, *Œuvres complètes*, Paris 1858, tome I, 308-309.

22 De Westfaalse godgeleerde sterft in 1831, maar zijn volgelingen, de hermesianen, doen nog van zich spreken. De jonge ideoloog van Rome, de jezuïet Giovanni Perrone, ziet aanvankelijk wat in Hermes, maar wordt bijgestuurd door de oude ideoloog van Rome, de jezuïet Rozaven. Perrones weerlegging in *Annales de philosophie chrétienne*, 3e série, tome VI, 275 sq., tome VII, 26 sq.
Rozavens genadeloosheid ten opzichte van dwalende godgeleerden, met name Hermes, spreekt uit *La condamnation de Lamennais*, dossier présenté par M.J.le Guillou & Louis le Guillou, Paris 1982, Doc.137.

23 "Men aanvaardde het christendom in naam, zijn grootsheid, zijn bekoring en zelfs zijn weldaden. Men verheerlijkte en bezong die graag; dat was allemaal prachtig. Maar na recht gedaan te hebben aan dit arm verleden, moest er, let wel, iets beters komen, dat de moderne tijd waardig was." (Ravignan, *op.cit.*I, 378.)
Hier parafraseert de prediker Michelets eindoordeel over de hoge middeleeuwen in het slot van deel twee van zijn *Histoire de France*. Zelf verheft hij de middeleeuwen boven de moderne tijd, zoals alle strikte gelovigen. *Ibid.*III, 257.

24 *Ibid.*I, 416.
Ravignan voegt er nog een modern argument aan toe: "deze opschorting van het geloof stompt af, verzwakt de energie." *Ibid.*
Over Ravignans eigen twijfel is eerder gesproken. Ingebed in het gebed, laat hij twijfel wel toe.
"In de boezem van God zelf kan de innerlijke roep der onzekerheden, twijfels en bittere teleurstellingen makkelijk worden neergelegd. Want dat is de toevlucht van een zielsongelukkig kind tot zijn vader." *Ibid.*I, 433.

25 Michelet, *Cours* I, 460.

26 Ravignan, *op.cit.*I, 376.

27 *Ibid.*I, 384, III, 247-248.

28 *Ibid.*I, 390.